

Rózewicz, Jerzy

"Bibliographie néerlandaise historique-scientifique. Des ouvrages importants dont les auteurs sont nés aux 16e, 17e et 18e siècles, sur les sciences mathématiques et physiques, avec leurs applications", David Bierens de Haan, Nieuwkoop 1965 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/3, 610-611

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Na zakończenie kilka słów o zamykającej książkę i wyodrębniającej się w niej swą treścią pracy o święceniach kapłańskich Kopernika. Dowiadujemy się, jak bardzo zmienne były koleje tej kwestii. Ogólnie przyjęte od czasów Galileusza mniemanie, że Kopernik otrzymał wyższe święcenia, podane zostało w wątpliwość u schyłku XIX w. przez trzech wybitnych kopernikanistów: Leopolda Prowego, Franza Hiplera i Maksymiliana Curtzego. Mimo to niektórzy nadal stali na stanowisku, że nasz astronom posiadał święcenia, a w latach trzydziestych Eugen Brachvogel wystąpił z tezą, iż sprawę tę w sensie pozytywnym przesądza boloński akt notarialny z 1497 r., którym przebywający we Włoszech na studiach Kopernik upoważnił dwu swoich przyjaciół, Christiana Tapiau i Andrzeja Cletza, do objęcia w jego imieniu przyznanego mu właśnie kanonikatu warmińskiego. Atoli w odczytaniu dokumentu zaszła fatalna pomyłka paleograficzna, formułę *personaliter constitutus* odczytano jako *presbyter constitutus*.

Pierwszeństwo w sprostowaniu tej omyłki przypada — twierdzi Zins — niemieckiemu badaczowi Hansowi Schmauchowi. Uczynił on to jednak w małym odsyłaczu swej rozprawy⁴ i rzecz uszła uwagi historyków. Dopiero w 1960 r., gdy na ten temat wypowiedział się obszernie Edward Rosen w pracy *Copernicus Was Not a Priest*, sprawa stała się ogólnie znana⁵.

W oparciu o badania Schmaucha i Rosena Zins słusznie podnosi, że absolutnie brak dowodów, iż nasz astronom kiedykolwiek przyjął święcenia kapłańskie. Bardzo dobrze się też stało, że autor zamieścił w książce reprodukcję ongiś zgola błędnie odczytanego aktu notarialnego z Bolonii. I ta, i liczne inne reprodukcje na pewno będą z radością powitane przez czytelników.

Andrzej Kempfi

D[avid] Bierens de Haan, *Bibliographie néerlandaise historique-scientifique. Des ouvrages importants dont les auteurs sont nés aux 16e, 17e et 18e siècles, sur les sciences mathématiques et physiques, avec leurs applications*. B. de Graaf, Nieuwkoop 1965, ss. 424.

Bibliografia Bierensa po raz pierwszy została wydana w Rzymie w 1883 r. Dzieło to jest jedyne w swoim rodzaju i do dzisiaj ma duże znaczenie dla historyków nauki. Świadczą o tym chociażby dwa przedruki wykonane techniką offsetową. Pierwszy z nich w nakładzie 300 egzemplarzy ukazał się w 1960 r., drugi zaś w nakładzie 200 egzemplarzy w 1965 r.

W bibliografii zarejestrowano druki zwarte, wydane na obszarze Niderlandów w wiekach XVI—XVIII. Przyjęty zasięg chronologiczny nie jest ściśle przestrzegany, gdyż w wielu wypadkach znajdujemy opisy druków dziewiętnastowiecznych. Mimo że bibliografia zawiera opisy publikacji z zakresu nauk matematycznych i fizycznych, to jednak uwzględnione zostały również — w niewielkim zresztą stopniu — druki z dziedziny muzyki, rysunku, wojskowości, żeglarstwa i filozofii.

Główny zrąb bibliografii obejmuje 5651 pozycji. W liczbie tej nie mieszczą się następne wydania i uzupełnienia dołączone w osobnych dodatkach. Prace, których autorstwo Bierensowi było znane, uszeregował on alfabetycznie według autorów, druki zaś anonimowe wyłączył i uporządkował oddzielnie według kryterium chronologicznego.

⁴ *Nikolaus Kopernikus und der deutsche Osten*. W zbiorze: *Nikolaus Kopernikus: Bildnis eines grossen Deutschen*. München—Berlin 1943, s. 370.

⁵ Por. związaną z tym tematem notatkę w „Kwartalniku”, nr 3/1966, s. 292, przypis 6. (Przypis redakcji).

Opis zarejestrowanych pozycji jest dość wyczerpujący, zawiera bowiem w zasadzie wszystkie główne cechy formalno-wydawnicze publikacji, a więc: autora (przy niektórych nazwiskach także krótkie dane biograficzne), wydawcę, miejsce i rok wydania, objętość, format, adnotację o następnych wydaniach.

Bardzo cennym spisem pomocniczym do głównego zrebu bibliografii jest indeks przedmiotowy. W indeksie tym wyszczególniono 16 działów głównych, które z kolei dzielą się na poddziały. Dla przykładu wymienię niektóre z poddziałów działu astronomii: podręczniki, teoria, system kopernikański, kosmografia, globusy, mapy astronomiczne, instrumenty, obserwatoria. Drugim dodatkiem jest obszerny indeks drukarzy i wydawców. Indeks poprzedza zestawienie ich nazwisk oraz miejsc, w których działali. Jak wynika z zestawienia, w bibliografii uwzględniono 1211 wydawców i drukarzy.

Polskiego użytkownika bibliografii zainteresują zapewne pozycje dotyczące systemu kopernikańskiego. Bierens rejestruje ich czternaście, w tym siedem nie uwzględnionych w *Bibliografii kopernikowskiej* H. Baranowskiego, które wymieniam poniżej: Gysbertus Henricus, *Disputatio Philosophica de mundi systemate*. 1694; Fynie Wybo, *Theoria systematis universae specimen*. 1774; Iperen Josua van, *Diss. philosophica de Mundi Mechanismo*. 1752; Lasnier, *Eléments du système général du monde*. 1771; Nispén C. van, *Zamenspraak ter eere van Wilh. Henr. s'Jacob wanneer Zed. zyne hedendaags zeer beroemde Wereltgestel van Copernicus*. 1750; Rauensperger Jacobus, *Disputatio Astronomica de Mundi Systemate*. 1640; *Over het gestelde van Copernicus*. 1778.

Jerzy Róziewicz

Antologia pamiętników polskich XVI wieku. Pod redakcją Romana Pollaka. Wybór i opracowanie Stanisław Drewniak i Marian Kaczmarek. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków 1966, ss. 363, ilustr. 17.

Wiek XVI, w którym narody Europy Zachodniej, wraz z swą ekspansją odkrywczą na szerokich morzach, zgromadziły liczne opisy wypraw — nie pozostawił w literaturze polskiej zbyt licznych dowodów podróży. Nie byliśmy przecież wówczas (mimo dostępu do morza) krajem morskim, i morskie podróże handlowe i odkrywcze nie tkwiły wówczas w sferze naszych planów gospodarczych i politycznych. Podróże Polaków w tym okresie to jednak nie tylko wędrówki pątnicze, które Klonowicz miał na myśli pisząc: „A najwięcej nasz naród polski z przyrodzenia rad pątuje, bo zawsze chuć ma do chodzenia”.

Wydana przez Ossolineum *Antologia pamiętników* ukazuje trzy typy podróży z tego okresu:

1) Podróże do Ziemi Świętej, których głównym przedstawicielem jest książę Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka. Jego opis nie tylko prześciga inne objętością, ale i jakością formy. Pobierał przecież wykształcenie w Niemczech i podróżował wiele do Francji, a także brał udział w kilku wyprawach wojennych. Ale obok znanych i najbardziej interesujących fragmentów jego peregrynacji wydawnictwo zamieściło dziś mniej znane opisy podróży Anzelma Pollaka i Jana Goryńskiego, choć niegdyś *Chorografia* Pollaka pełniła długo rolę przewodnika pielgrzymów.

2) Podróże dla odbycia studiów do krajów zachodnich: Niemiec, Francji, Włoch, Hiszpanii. Księgi i diariusze „peregrynackie” Macieja Rywockiego i innych ilustrują sposób widzenia zjawisk przyrodniczych i obyczajowych w tych krajach.